

О. Феєр,

аспірант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Ужгородського національного університету

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНТЕРНЕТ-ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ, СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА УГОРЩИНІ

Утвердження України як суверенної й незалежної, демократичної, соціальної, правової держави нерозривно пов'язане з удосконаленням правових норм та інститутів у контексті перетворення інформаційних відносин. Провідну роль у формуванні основоположних засад їх функціонування, регламентації конкретних завдань у розбудові національного інформаційного суспільства в Україні, передбаченої Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», виконують засоби масової інформації, зокрема інтернет-засоби масової інформації [1]. Аналогічний шлях розбудови державності обрали і Словацька Республіка та Угорщина як держави, пов'язані з Україною, зокрема й однією правовою системою. Спеціальні закони Словаччини, які регулюють різні види засобів масової інформації, та Закон Угорщини «Про засоби масової інформації» заклали правовий шлях побудови інформаційного суспільства в цих державах [2]. Конституційно-правовий шлях формування інформаційних відносин, відповідно до положень основних законів України, Словацької Республіки та Угорщини, є нездійсненим у разі відсутності врегульованої нормами права діяльності інтернет-засобів масової інформації як суб'єктів інформаційної діяльності.

Україна, Словацька Республіка та Угорщина закріпили на законодавчому рівні обмін суспільною інформа-

цією, функціонування засобів масової інформації, визначення їх правового статусу. Немає сумнівів, що ефективність правового регулювання засобів масової інформації, зокрема й інтернет-засобів масової інформації, залежить від адекватних норм та еквівалентних сучасним реаліям приписів законодавства.

Підґрунтям для підготовки дослідження є науковий доробок учених у сфері державного управління (В.І. Гурковський, В.О. Шамрай), економістів (В.І. Мунтіян, М.Я. Швець), політологів (О.В. Литвиненко, О.В. Соснін), філософів (Т.Г. Геращенко, І.В. Гришанов) та інших.

Окремі правові проблеми діяльності засобів масової інформації відображені у працях українських науковців-правників: О.А. Баранова, В.О. Голубєва, О.О. Золотар, Б.А. Кормича, Д.М. Прокоф'євої, Р.С. Свистовича, В.М. Якубенка, словацьких учених-юристів М. Ботіка, П. Войчіка, Я. Дргонця, Р. Мішікової, П. Мурія, угорських науковців-юристів І. Боднар, О. Йорі, Е. Йодаль. Дослідження проблем законодавства про інтернет-ЗМІ як виду інформаційно-правових відносин побудовані й на сучасних теоретичних роботах у галузі права та держави, конституційного й адміністративного права, теорії управління соціальними системами, національної безпеки, висвітлених у працях вітчизняних і зарубіжних учених: В.Б. Авер'янов, Б.М. Лазарев, С.В. Ківалов, М.І. Козюбра, А.О. Селі-

ванов, С.Г. Стеценко, О.Д. Тихомиров, Ю.С. Шемщученко, Г. Петерсенова, У. Шіебер тощо.

Метою статті є дослідження правових засад діяльності органів державного контролю України, Словацької Республіки та Угорщини у сфері інтернет-засобів масової інформації та виявити правові колізії, котрі можуть виникати у процесі реєстрації діяльності інтернет-ЗМІ.

В умовах переходу до демократичної, правової держави та становлення інформаційного суспільства в Україні пріоритетного значення набуває суспільна проблема в інформації – в інструменті, який нерозривно пов'язаний з усіма сферами економічної, соціальної, політичної діяльності тощо, та є, по суті, катализатором їх розвитку. Нині загальні засади визначення правового статусу ЗМІ викладені в законах України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення й радіомовлення», інших законодавчих та підзаконних актах [3–5]. До суспільних відносин, пов'язаних з інтернет-ЗМІ, можливим є лише застосування аналогії закону щодо їх регулювання. Аналогічна ситуація спостерігається й у правовому полі Словацької Республіки, а Закон Угорщини «Про засоби масової інформації» регулює всі види засобів масової інформації та медіа-контексту, зокрема телерадіомовлення, друковані та інтернет-ЗМІ [2].

Зазначимо, що нині формується нова підгалузь інформаційного права, предметом правового регулювання якої і є зазначені відносини – право інтернет-ЗМІ, інтернет-мас-медіа право чи, як деколи називають, право засобів масової комунікації у глобальній мережі [6].

Така галузь чинного інформаційного законодавства привертає увагу науковців та практиків у контексті покращення і пристосування її елементів до базових принципів міжнародного права [7, с. 3–6]. Без сумніву, є потреба в реформуванні терміноло-

гічно-понятійної бази законодавства про інтернет-ЗМІ. Назріла потреба здійснити аналіз теоретичних засад правового регулювання інтернет-засобів масової інформації в Україні, використовуючи досвід Словацької Республіки та Угорщини, проаналізувати сучасний стан законодавчого регулювання інтернет-засобів масової інформації. Це дозволить запропонувати наше бачення розвитку й удосконалення термінологічно-понятійного апарату в галузі інтернет-ЗМІ та суб'єктному складі відповідних відносин. Як зазначив науковець Ю.С. Шемщученко: «Правовий статус ЗМІ як юридичних осіб досліджувати можна й необхідно з метою вдосконалення організації та правового регулювання їхньої діяльності» [8, с. 128].

Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року створення ефективного загальнодержавного механізму адаптації українського законодавства до права ЄС віднесено до пріоритетних завдань загальнодержавного значення. Особлива важливість вивчення словацького досвіду правового регулювання діяльності ЗМІ зумовлена, зокрема, такими обставинами: по-перше, гострою й суспільною значимістю проблеми статусу інтернет-ЗМІ в контексті незалежного функціонування демократичних інститутів в умовах формування інформаційного суспільства як у Словаччині, так і в Україні; по-друге, належністю Словаччини до тих країн, де охорона й захист інформаційних прав забезпечуються на рівні кращих європейських стандартів; по-третє, подібністю загальноісторичного досвіду, проблем постсоціалістичної трансформації суспільних відносин у цій країні і в Україні; по-четверте, належністю української та словацької правових систем до однієї – континентальної сім'ї правових систем; по-п'яте, зацікавленістю України використовувати досвід успішної європеїзації словацького меді-

а-права у процесі європейської інтеграції; по-шосте, відсутністю вітчизняних наукових праць із цієї теми. Відповідно до Закону України «Про телекомунікації» інтернет – це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [9, с. 155].

Варто зазначити, що, реалізуючи державне регулювання, здійснюється вплив не на всі інформаційні й інформаційно-інфраструктурні відносини, а лише на найсуттєвіші з них. До таких і належить галузь інтернет-ЗМІ, оскільки саме вони займають чільне становище в інформаційному просторі сучасної держави, створюючи й поширюючи інформацію в мережі «Інтернет», яка, на думку автора, є стратегічним ресурсом розвитку суспільства. Тому ефективність державного регулювання в означеній галузі є одним із важливих аспектів вирішення загальної проблеми забезпечення свободи слова.

До загальних функцій державного регулювання в інформаційній сфері, а, отже, і в галузі інтернет-ЗМІ, необхідно віднести розроблення та забезпечення реалізації державної інформаційної політики. І якщо метою державного регулювання в інформаційній сфері загалом, як визначають науковці [10, с. 723; 11] є побудова інформаційного суспільства, то метою державного регулювання інтернет-ЗМІ, на думку автора, є забезпечення задоволення суб'єктів інформаційних відносин у відповідній інформації як стратегічному ресурсі розвитку суспільства.

Держава здійснює регулятивний вплив у галузі діяльності інтернет-ЗМІ за допомогою певних інструментів – засобів (методів) державного регулювання, основними з них є адміністративні та економічні. Водночас автор уважає, що втручання держави в діяльність інтернет-ЗМІ має бути мінімізоване й обмежене лише метою здійснення діяльності зазначених суб'єктів у межах закону.

Спроби регламентувати роботу системи інтернет-ЗМІ на законодавчому рівні вирішуються в різних державах. Але в жодній державі світу немає спеціального законодавства у сфері інтернет-ЗМІ, є тільки окремі законодавчі норми, котрі регулюють окремі питання функціонування системи.

За зразком законодавчих систем держав Європейського Союзу пішло і словацьке законодавство у сфері інтернет-ЗМІ, котре знаходиться зараз на початковому етапі розвитку. Нині у Словацькій Республіці інформаційні відносини регулюються більш, ніж п'ятьма сотнями нормативно-правових актів. Із них приблизно 30–40 законів регулюють відносини, які прямо або побічно пов'язані з масовою інформацією. Правову базу діяльності інтернет-ЗМІ Словацької Республіки становлять, зокрема, Конституція Словацької Республіки, закони «Про зв'язок», «Про інформацію, інформатизацію й захист інформації», «Про участь у міжнародному інформаційному обміні». Однак єдиного закону «Про інтернет-засоби масової інформації» чи «Про засоби масової інформації» досі немає. Урядом Словацької Республіки постійно розглядається величезна кількість законопроектів у галузі регулювання інтернет-ЗМІ, однак приймаються одиниці. У чинні закони постійно вносяться зміни у зв'язку з появою й розвитком інформаційно-комунікаційних мереж. Необхідно зазначити, що в мережі «Інтернеті» у Словацькій Республіці діє кодекс поведінки для компаній-провайдерів. Наприклад, вони відмовляються розміщувати на своїх серверах сайти, які містять дитячу порнографію або нацистські ресурси. Правда, єдиний регулятор у цій галузі – громадська думка.

Близьким до загальноєвропейської практики є досвід нормативного закріплення статусу інтернет-засобів масової інформації Угорщини. У 2012 році була прийнята нова редакція Закону Угорщини «Про засоби масової інформації», згідно з яким web-сайт був замінений

поняттям «інтернет-ресурс». Зі свого боку, Закон Угорщини «Про інформацію» розкриває поняття «інтернет-ресурс» як «електронний інформаційний ресурс, технологія його ведення та/або використання, інформаційно-комунікаційна мережа, що функціонує на основі відкритих технологій, а також організаційної структури, яка забезпечує інформаційну взаємодію [12].

Спроби вчених Угорщини внести ясність у предмет періодичних публікацій та обговорень у цій галузі, сприяли розробці наукових концепцій реформування. Чинне законодавство передбачає правовий статус інтернет-ЗМІ як спеціалізованих організацій, працівники яких зайняті професійною діяльністю у сфері збору, обробки та поширення масової інформації в мережі «Інтернет». У законі про засоби масової інформації Угорщини є ще кілька положень, котрі прямо стосуються правового становища інтернет-ЗМІ, зокрема вказується, що одним із видів продукції засобів масової інформації є інформація, розміщена в мережі «Інтернет» [12]. Також на інтернет-ресурси не поширюються вимоги, які регулюють питання права на створення засобів масової інформації. Із закону випливає, що інтернет-ЗМІ може не створюватись у формі юридичної особи або ж у формі структурного підрозділу юридичної особи. На жаль, потрібно констатувати, що нова редакція Закону Угорщини «Про засоби масової інформації» не прояснила питання про те, нормами якого національного законодавства регулюється діяльність того чи іншого інтернет-ЗМІ. Цей закон спричинив поділ інтернет-ресурсів на вітчизняні та іноземні, але не вказав критеріїв, за якими цей розподіл має здійснюватись. А оскільки в Угорщині сьогодні є маса організацій з іноземною участю, то в них давно є корпоративні сайти [13, с. 243].

Розглядаючи цю проблему, на нашу думку, дуже важливо відрізнити статус осіб, котрі засновують інтернет-ЗМІ, від статусу його власника. Як свід-

чить практика, власники інтернет-ЗМІ можуть з'являтися як на стадії заснування засобу масової інформації, так і вже на стадії його існування. Тобто фізична або юридична особа може набути права власності на інтернет-ЗМІ або на частку його статутного капіталу як шляхом заснування, так і в інший, передбачений законодавством, спосіб, наприклад, шляхом придбання корпоративних прав в одного із засновників. На думку автора, потребує дефініції й саме поняття «власник інтернет-ЗМІ». Пропонується цей термін сформулювати так: «це фізична або юридична особа, яка набула частку його статутного капіталу шляхом заснування чи в інший, передбачений законодавством, спосіб та щодо якої не діють заборони на заснування та/або набуття права власності на частку статутного капіталу організації».

Першою стадією заснування інтернет-ЗМІ є створення юридичної особи, яка виділяє кілька етапів. Другою стадією заснування інтернет-ЗМІ як суб'єкта господарювання є його державна реєстрація. Водночас варто зазначити, що інтернет-ЗМІ підлягають подвійній реєстрації – як суб'єкта господарської діяльності і як суб'єкта інформаційної діяльності в порядку, передбаченому чинним законодавством. Подвійна реєстрація інтернет-ЗМІ в сукупності є однією з основних умов набуття учасниками статусу суб'єкта інформаційної діяльності.

Вимоги про необхідність державної реєстрації інтернет-ЗМІ як суб'єкта господарювання передбачені ст. 89 Цивільного кодексу України [14, с. 356], порядок й умови якої визначені Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» [15].

Як відомо, сама процедура проведення державної реєстрації передбачає перевірку комплектності документів, які подаються для реєстрації, та повноти відомостей, що зазначаються в реєстраційній картці; перевірку поданих документів на відсутність підстав для

відмови у проведенні державної реєстрації; внесення відомостей про юридичну особу чи фізичну особу-підприємця до Єдиного державного реєстру. Варто зазначити, що у 2011 році були внесені зміни й доповнення до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців», а саме ч. 6 ст. 25, відповідно до якої заявнику (вповноваженій ним особі) разом з одним примірником оригіналу установчих документів із відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи надається не свідоцтво про державну реєстрацію, а виписка з Єдиного державного реєстру.

Також доцільним є розмежувати вимоги, котрі використовуються до інтернет-ЗМІ, які вперше отримують ліцензію, та до інтернет-ЗМІ, що звертаються із заявою на продовження дії ліцензії на мовлення. Пропонується інтернет-ЗМІ, які вперше отримують ліцензію, зобов'язати надавати такі відомості: відомості про заявника та власника організації, назва, юридична адреса, банківські реквізити, а для фізичних осіб – прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, громадянство, адреса й відомості про розподіл часток статутного капіталу; для акціонерного товариства – повний список акціонерів, відомості про особовий склад керівних і наглядових органів, керівника організації, назву організації, її юридичну адресу, банківські реквізити, контактні телефони й інші вихідні відомості. Крім того, на думку автора, в галузі інтернет-ЗМІ можливо запровадити механізм видачі безстрокової ліцензії на мовлення.

Повертаючись до процедури ліцензування діяльності інтернет-ЗМІ, варто проаналізувати механізм проведення самого конкурсу на видачу ліцензії. Так, відповідно до чинного законодавства, його умовно можна поділити на три етапи: підготовчий, на якому відбувається підготовка й оголошення конкурсу; власне конкурс – розгляд кандидатів і відбір переможця; закінчення

конкурсу та реалізація його результатів. Усі дії, що вчиняються на кожному з етапів, мають внутрішню й зовнішню єдність та утворюють єдину процедуру, результатом якої є виникнення нового суб'єкта інформаційної діяльності. Проте, на думку автора, положення щодо способів повідомлення про проведення конкурсу потребує певного врегулювання.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що інтернет-ЗМІ – це юридична особа, зареєстрована у встановленому законом порядку, що отримала ліцензію на діяльність і спрямована на створення та/або розповсюдження за допомогою спеціальних технічних засобів мовлення інформації в мережі «Інтернет» для масового приймання споживачами і яка несе юридичну відповідальність за дотримання вимог і забезпечення відповідності цієї продукції вимогам ліцензії та закону.

По-друге, вдосконалення нормативно-правового забезпечення в зазначеній галузі шляхом здійснення систематизації законодавства про інтернет-ЗМІ варто послідовно здійснювати у два етапи, якими є інкорпорація та кодифікація.

По-третє, особливість створення інтернет-ЗМІ полягає в подвійній реєстрації як суб'єкта господарювання та суб'єкта інформаційної діяльності. Із метою усунення правових колізій, котрі виникають у процесі реєстрації й ліцензування діяльності інтернет-ЗМІ, необхідно створити механізм автоматичної реєстрації інтернет-ЗМІ як суб'єктів інформаційної діяльності одночасно з видачею ліцензії на діяльність.

І, на кінець, аналіз положень нормативно-правових актів дозволив виокремити певні принципи державного контролю в галузі інтернет-ЗМІ, класифікувати їх на загальні та спеціальні. Особливу увагу приділено профілактичному принципу, який полягає в обов'язку органів державної влади та їх посадових осіб за результатами кожного порушення аналізувати причини й умови, виявляти прогалини

та помилки в діяльності інтернет-ЗМІ та сприяти їх усуненню самостійно засобом масової інформації без застосування санкцій до них, систематизувати практику виявлених причин та умов, що сприяли порушенню, механізмів їх усунення та зробити її загальнодоступною інтернет-ЗМІ для використання у процесі своєї діяльності. Хоча проблеми державного регулювання діяльності інтернет-ЗМІ потребують подальшого наукового пошуку шляхів удосконалення.

Стаття присвячена порівняльному дослідженню правових норм та інститутів України, Словацької Республіки та Угорщини, котрі регулюють функціонування інтернет-засобів масової інформації, та виявленню правових колізій, які можуть виникнути у процесі реєстрації діяльності інтернет-ЗМІ. У статті проаналізовано державно-правовий статус інтернет-засобів масової інформації в контексті близькості національних правових систем, спільних правовопорядків та тісної транскордонної взаємодії. З'ясовано, що держава здійснює регулятивний вплив у галузі діяльності інтернет-ЗМІ за допомогою певних інструментів – засобів (методів) державного регулювання, основними з них є адміністративні та економічні. Досліджено методи правового регулювання інтернет-ЗМІ, у яких утілюється керівний вплив держави на суспільні відносини в галузі діяльності інтернет-ЗМІ, оскільки від їх адекватності тенденціям розвитку цієї сфери залежить ефективність правового регулювання в ній, а також досліджено спеціальні закони Словацької Республіки, що регулюють різні види ЗМІ та Закон Угорщини «Про засоби масової інформації», які заклали правовий шлях побудови інформаційного суспільства в цих державах. Розглянуті теоретичні та практичні проблеми правового врегулювання діяльності інтернет-засобів масо-

вої інформації в Україні, Словацькій Республіці та Угорщині, окреслено основні напрями подальшого вдосконалення законодавства, яке регулює механізм функціонування інтернет-засобів масової інформації. Аналіз положень нормативно-правових актів дозволяє виокремити певні принципи державного контролю в галузі інтернет-ЗМІ, класифікувати їх на загальні та спеціальні. Особливу увагу приділено профілактичному принципу, котрий полягає в обов'язку органів державної влади та їх посадових осіб за результатами кожного порушення аналізувати причини й умови, виявляти прогалини та помилки в діяльності інтернет-ЗМІ та сприяти їх усуненню самостійно засобом масової інформації без застосування санкцій до них, систематизувати практику виявлених причин та умов, що сприяли порушенню, механізмів їх усунення та зробити її загальнодоступним інтернет-ЗМІ для використання у процесі своєї діяльності.

Ключові слова: засоби масової інформації, інтернет-засоби масової інформації, незалежність засобів масової інформації, правове регулювання, державна реєстрація, ліцензування.

Feyer O. Certain theoretical aspects of the problem of legal status of the internet mass media in Ukraine, the Slovak Republic and Hungary

The article is devoted to a comparative study of the legal norms and institutions of Ukraine, Slovak Republic and Hungary which regulate the functioning of Internet media and identify legal conflicts that can occur during the registration of online media activities. The article analyzes the state-legal status of Internet mass media in the context of proximity of national legal systems, common law and order, and close cross-border interaction. It is found out that the state exercises regulatory influence in

the sphere of Internet media activity with the help of certain tools-Means (methods) of state regulation, the main of which are administrative and economic. Analyzed methods of legal regulation of Internet media, which embody the guiding influence of the state on public relations in the field of Internet media, since their adequacy to the development trends of this sphere depends on the effectiveness of legal regulation in it, as well as the special laws of the Slovak Republic regulating various types of media and the Hungarian Law "About mass media", which laid the legal path of building an information society in these States. Considered theoretical and practical problems of legal regulation of Internet mass media activities in Ukraine, Slovak Republic and Hungary, outlined the main directions of further improvement of legislation regulating the mechanism of functioning of Internet mass media. Analysis of the provisions of regulations allows us to identify certain principles of state control in the field of Internet media, to classify them into general and special. Particular attention is paid to the preventive principle, which is the duty of public authorities and their officials to analyse the causes and conditions of each violation, identify gaps and errors in the activities of online media and facilitate their elimination by the media without sanctions, to systematize the practice of the identified causes and conditions that contributed to the violation, the mechanisms for their elimination and make it publicly available on the Internet media for use in the process of its activities.

Key words: media, Internet media, independence of the media, the legal regulation, state registration, licensing.

Література

1. Цехан Д.М. Правове регулювання мережі «Інтернет» як передумова її декриміналізації: збірник наукових праць «Акту-

альні проблеми держави і права». Випуск 5. 2012 р.

2. Інтернет-ЗМІ в Україні: проблеми визначення нормативно-правового статусу та врегулювання діяльності. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України.

3. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. С. 650.

4. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 р. Голос України. 1992 р.

5. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. Відомості Верховної ради України. 1994. № 10. С. 44 (Зі змінами та доповненнями).

6. Федотов М.А. Киберпространство как среда обитания права. Право и закон. № 4. 2002 р.

7. Засурский Я.Н. Роль средств массовой информации в обществе. Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика. 1995. № 2. С. 3–6.

8. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : ТОВ Вид-во «Юридична думка», 2006. С. 128.

9. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003. Відомості Верховної Ради України. № 12. 2004р. С. 155.

10. Бачило И.Л. Информационное право : учебник. Санкт-Петербург : «Юридический центр». 2005. С. 723

11. Головенко Р.М. Особливості цивільно-правової відповідальності ЗМІ за поширення недостовірної інформації. Сайт ГО «Інститут масової інформації».

12. Magyarorszbg Alaptörvénye URL: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv&fbclid=IwAR1fK29E9eSB1-dVh5Lc9y4gdLoi-UYC9ff-A_dYA4emlDmg1quw3LBB1Xc.

13. McQuail D. Úvod do teorie masove komunikace / D. McQuail. 1. vyd., Praha : Portal, 1999. 234 p.

14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. № 40–44. 2003. С. 356.

15. Наказ Міністерства юстиції України від 21.02.2006 р. «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-06>.